

AGÁRDI PÉTER

A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt irodalompolitikája 1945—1948*

STANDEISKY ÉVA TANULMÁNYÁRÓL

Szakmai önértékén túl *tudománytörténeti* jelentőségűnek tekintem Standeisky Éva disszertációját a két munkáspárt 1945 és 1948 közötti irodalompolitikájáról. Tudománytörténetinek, mert a napjainkban még sajnos meglehetősen szűk körű jelenkor-történetírás figyelmét e ma is kényesnek tűnő témára irányította (ha nem is egyedül, de az elsők egyikeként), s mert alapos forrásfeltárással, tárgyyszerű analízissel olyan új felismerésekre, eredményekre jutott, amelyek nagymértékben gazdagítják a korszakra vonatkozó tudásunkat. Méghozzá olyan kérdésekben és témákban, amelyekről meglehetősen sok egyoldalú, illuzórikus, szubjektív, sőt esetenként egyenesen torz vélekedés van közforgalomban, a szélesebb értelmiségi közvéleményt is dezorientáló módon.

Ha egyrésztől ugyanis okkal tehető szóvá a felszabadulás utáni évekre, első évtizedre irányuló marxista igényű eszme- és politikátörténeti kutatások szűkössége, a korábbi dogmák tartós továbbélése, másrésztől nem hunyhatjuk be szemünket afelett, hogy — ezekre a hiányokra, vulgarizálásokra is hivatkozva, de azoknak mintegy rossz lelkiismeretű vagy túllícitáló „korrekciójaként”, ellenkező előjelű sematizmusként — terjedőben van az ún. koalíciós évek felstilizálása és az ún. ötvenes évek történetietlenül negativista megítélése is. Standeisky Éva munkájának azért van a *tudományos* hiteléből fakadó *ideológiai* értéke is, mert — minden külön deklaráció nélkül is — segít meghaladni ezeket a hibás végleteket. Mert megbízható, szakszerű történeti feltárással szól hozzá e máig nyúló vitakérdésekhez.

De tudománytörténetinek vélem a munka eredményeit azért is, mert a munkásmozgalom-történet és a nemzeti történelem, az eszmetörténet és az irodalomtörténet merev elkülönültségeit is pozitív teljesítménnyel képes átlépni. Éppen azért, hogy a tárgyalt korszak és témák kapcsán meggyőző erővel érvényesíti e különböző megközelítések szerves egységét. S azzal, hogy bizonyítja: a baloldali pártok ideológiai, irodalompolitikai törekvéseinek progresszív vonulatai nemcsak a haladó nemzeti tradíciók továbbépítését testesítik meg,

* Írásom 1986 nyarán opponensi véleményként született Standeisky Éva kandidátusi disszertációjáról. Most, hogy ennek az értékes munkának egy része könyv alakban megjelent (Bp., 1987. Kossuth Kiadó, „Négy évtized” c. sorozat), úgy érzem, nyilvánosságra hozhatom tanulmányomat. Illendő ugyanakkor jelezni, hogy a szerző számos észrevételemet elfogadta és hasznosította, s ez részint tükröződik a most publikált kötetben is. Magam is finomítottam, tömörítettem eredeti szövegemet. (A. P.)

de egyúttal nagymértékben gazdagítják is azokat. Bizonyítja, hogy ami *szocialista* érték, az egyúttal vagy egyre inkább *nemzetivé* is szélesedik; s viszont: ami a tágon vett nemzeti kultúra haladó kvalitása, attól nem különülhet el a szocializmus eszménye, valósága, értékrendje s kultúrája. A „szocializmus-felelősök” és a „nemzetfelelősök” tudományágainkban sem ritka munkamegosztását elhárítva, a szocializmus nemzeti illetékességét s a nemzet szocializmusra való — mégoly ellentmondásos — „érését” nemcsak szubjektíve vállalja s vallja, hanem egyúttal a tudományos eredmények nyomtatékával bizonyítja is.

Persze mindenekelőtt nem tudománytörténeti, hanem *tudományos, tehát történeti* eredményeit szeretném méltatni a disszertációnak. Azokat az értékeit, amelyeknek alapján a tisztelt bírálóbizottságnak, illetve a TMB-nek a kandidátusi cím odaítélését javaslom Standeisky Éva számára.

Alapos *forrásfeltárást* végzett a jelölt. Nemcsak friss szemmel újraolvasta és elemezte a kor bőséges sajtóját, hanem széles körű és szívos levéltári, archívumi kutatások segítségével bővítette is a tudományos elemzés „nyersanyagát”. Erre építve ugyanakkor olyan — a nemzetközi és a hazai általános politikai viszonyokba ágyazott — *mozgalom- és eszmetörténeti* képet ad az MKP és az SZDP irodalompolitikájáról, amely számos pontján *új felismeréseket*, tudományos *általánosításokat* tartalmaz, s — ezek révén is — *módosítja*, illetve igényesen *vitatja* az e kérdésekkel kapcsolatos eddigi, jelenlegi nézeteket. A 300 lapos disszertáció árnyalt, plasztikus, izgalmas, bőven dokumentált, de egyúttal markáns történetiséggel átvilágított ívét nyújtja annak az irodalompolitikának, amely — fejlődésében, ellentmondásaiban, belső konfliktusaiban és maradandó értékeiben — a két pártot 1945 és 48 között jellemezte.

Szakszerűség és absztrakciókézség, marxista igényű történetiség és megbízható forráskezelés, gondolati-értékelésbeli bátorság és innováció együtt s egymástól elválaszthatatlanul jellemzi Standeisky Éva munkáját. Anélkül, hogy ismertetném a disszertáció fő megállapításait vagy akárcsak alapértékeit, hadd utaljak a legértékesebb részekre, az új felismerésekre. Mindenekelőtt az 1945 és 1948 közötti *hazai szociáldemokrata irodalmi-ideológiai-politikai gondolkodás* bemutatását, értékeik elvszerű rehabilitását említem, s ezzel szoros összefüggésben a többrétegű, de jól összeolvasható *Justus Pál-portrét*. Hasonlóképp reveláció a kommunista *Horváth Márton* 1945 és 1948 közötti pályájának bemutatása; annak a sajátos, furcsa kettősségnek a tárgyilagos értékelése, hogy Horváth Márton korszerűbb volt Lukácsnál (s Révainál) a két világháború közötti szocialista művészet csúcspontjai (József Attila, Derkovits Gyula stb.) iránti nyitottságban, fogékonyságban, de — még beszélve a formátumkülönbségekről — hátrányban volt hozzájuk képest, méghozzá kezdetől fogva, a nemzeti értékek széles körével, a népies progresszióval szembeni érzéketlenségben s a fokozatosan kibontakozó szektás-voluntarista érvelésben és gyakorlatban.

A két újszerű portrét azért is méltatnom kell, mert szokatlanul tárgyilagos, árnyalt irányzati jellemzések szolgálnak fedezetükül. A kommunista és a szociáldemokrata párton belüli irodalomszemléleti és -politikai irányzatokat elvszerűen és érzékenyen, de a hatásvadászó, aktualizáló kiélezés veszélyeit elkerülve szembesíti Standeisky; s közben minden eddiginél mélyebb s árnyaltabb képet kapunk *az ún. szövetségesegekhez fűződő viszony* terén tapasztalható paradox „munkamegosztásról”. Az MKP tekintélyei — itt és most általam nem részletezhető belső változásokkal, hangsúlykülönbségekkel — a nemzeti irodalom tágasabb koncepciója jegyében a *népi írókkal* való együttműködésre,

vitázva remélhető megnyerésükre tették a fő hangsúlyt, és sokkal élesebben határolódtak el a baloldali vagy a polgári *avantgárd*, a Nyugat-örökség, illetve az ún. urbánus irányzatok képviselőitől. Szemléleti-esztétikai ideáljuk tengelyében 1945 és 48 között a humanista, demokratikus, realista szellemű valóságirodalom állt. Másképp állt össze a szociáldemokraták irodalompolitikájának modellje: ők rendkívül élesen utasították el a népieket; a polgári urbánusokhoz hasonlóan a nézeteikkel folytatandó elvi vitát az irodalmi, közéleti fórumokból való adminisztratív kizárásukkal is tetézni akarták. Ugyanakkor jobban integrálták a modern európai és hazai kultúra vívmányait, értékelveit, a szocialista avantgárdot, s — paradox módon — a kommunistákhoz képest „forradalmibb”, mozgósítóbb szellemű irodalmi ideált fogalmaztak meg.

Standeisky persze részletesebben s árnyaltabban fogalmaz, mint én, de talán nem torzítottam nagyot ezzel a tömör összegezéssel. Fő tételeinek kiemelésére azért is szükség van, mert ahogy évtizedekkel ezelőtt a kommunista irodalomszemléletének kincstári apológiája volt divatban, nem lenne „jobb” az sem, ha — miként vannak erre utaló jelek napjainkban — minden, a tágan vett progresszió belül az MKP-val vitatkozó irányzat *eleve* „igazságtöbblettel” öveztessek, vagy akárcsak — valamiféle történetetlen moralizmussal — „erkölcsi” glóriával koronáztassék.

Mind az MKP, mind az SZDP irodalompolitikájában voltak előremutató, maradandó és voltak torz, szűkítő összetevők. Ez annál is tanulságosabb, hiszen egyrészt ezek a megoszlások jóval 1945 előttre nyúlnak vissza, s rossz nyomaikban sajnos máig is élnek. Másrészt sok olyan közös, kohéziós érték is jellemezte ezeket az irodalomszemléleteket, amelyeknek a tudományos feltárása és képviselete napjainkban nem kevés kutatói bátorságot és erkölcsi kötelezettséget involvál. Ma is van mit megvédeni, továbbvinni, megújítani ebből a közös alpból. Mindkét párt meghatározó irodalmi modelljében voltak ugyanis előremutató és voltak problematikus elemek; négy évtized távlatából sem mondhatunk mást: kár, hogy az értékek nem tudtak összegeződni, s az egyoldalúságok kiesni. Ugyanakkor az is kétségtelen: az MKP *tágabb ívű, történetileg kiérleltebb*, az Ady—Móricz—Illyés-hagyományba szervesen beilleszkedő *népfrontos koncepciója* a szocializmus építése első korszakában alkalmasabb volt az irodalmi nevelés és az irodalmi élet orientálására, mint az SZDP-é.

A torzulások, amelyeknek valóban voltak előzményei 1949 előtt is, nem a marxista igényű esztétikai, kritikai gondolkodás, a kommunista irodalmi értékrend lényegét kell hogy utólag megkérdőjeleztessék velünk, hanem „csak” arra vallanak, hogy — az általános politikai okok miatt — a kommunista szemléleti modellen *belüli* rosszabb, szektásabb, az egész modell hitelét is sajnos kockáztató, visszajára fordító alternatíva jutott uralomra. Illetve, hogy a pártegyesülés után eltorzuló művelődéspolitikai irodalmi vonatkozásban is magával hozta az SZDP „rossz” egyoldalúságainak felerősített integrálását — értékek, nyitottságuk nélkül. S történt mindez a „szociáldemokratizmus”-sal szembeni elhatárolódás örve alatt.

Standeisky disszertációja lényegében meggyőzően *tagolja* három szakaszra a periódust. Jogosult az 1944 végétől 1946 közepéig, majd 1946 őszétől 1947 végéig, illetve 1947 őszétől 1948 nyaráig ívelő hónapok elkülönítése. Sajnos azonban a dolgozat szövegezésében a szerző ezt az elkülönítést nem tudta maradéktalanul összekapcsolni a fő folyamatok, tendenciák és portrék markáns érzékeltetésével. Miként az előszóban tiszteletre méltó önkritikával maga is

utal rá: némi terjengősség, ismétlések, körkörösség jellemző a dolgozatra, nem elég világos a 3 fő fejezeten belüli blokkok tagolása, egymásra épülése.

Természetesnek kell tekinteni, hogy nem egyforma színvonalú a szöveg; vannak kidolgozatlan, apróbb pontatlanságokat tartalmazó, illetve történeti értékelést nélkülöző részek (például az 1945-ös Új Szellemi Frontról vagy a debreceni írótalálkozóról szóló passzusok). Kár, hogy Lukács korabeli nézeteinek leírásából, interpretációjából szinte kimarad a humanizmusgondolat, illetve a formális és a valódi demokrácia megkülönböztetése. Olykor nyelvi, megfogalmazásbeli pongyolaságok is terhelik a dolgozatot. Mégis s egészében: sokoldalú, értékes és legfőbb megállapításában meggyőző az opponens számára a disszertáció. A már említett fő *újdonságok* mellett hadd utaljak még néhány értékes felismerésre, elemzésre: a József Attila-értékelés 1945—48 közötti alakulásának bemutatására; az MKP és Illyés Gyula viszonyát finoman elemző részekre; a kevésbé ismert kommunista és szociáldemokrata irodalmi-művészeti lapok, tömörülések föltárására; Kardos László tiszteletre méltó, felelős, igényes szerepének kiemelésére; az 1946 végi szovjetunióbeli művészetpolitikai változások hazai hatásának nyomon követésére; az MKP vezető szervein belül 1948 februárjától nyaráig folytatódó kultúrpolitikai viták dokumentálására stb. Egyetértek a disszertációnak azzal az összegező és záró megállapításával is, amely — mintegy — hitelesíti a kommunista mozgalom önkritikáját is megtettesítő, szigorúan tudományos bírálatot a tévedések és torzulások eszká-lációja fölött. Igaza van Standeisky Évának: „A felszabadulás utáni években főként az MKP alapjában nyitott, az értékek iránti fogékonyságra valló művészetfelfogása tette lehetővé, hogy a szellemi élet középpontjába a demokratikus nemzeti, valamint a szocialista művészeti hagyományok kerülhessenek. Az előbbiek felelevenítése Révai és Lukács, az utóbbiaké Horváth Márton érdeme volt elsősorban. Történelmi távlatból csak sajnálható, hogy a felszabadulást követő három év kevés volt ahhoz, hogy e kétféle hagyomány egységes művészetpolitikai koncepcióvá ötvöződhessen. A kül- és belpolitika fordulatai 1947-től egyre inkább a korábbi demokratikus művészetpolitika ellen hatottak. 1948 végén, 1949 elején fokozatosan kirajzolódtak a politikának közvetlen alárendelt, túlközpontosított művészetpolitika körvonalai.”

Mint minden igazán értékes, újszerű, aktuális tárgyú tudományos munkának, Standeisky Éva disszertációjának is vannak *vitatható oldalai*. Ezek egy részét ő maga is — kimondva-kimondatlanul — vitaként fogalmazza meg az e kérdésekről vallott eddigi nézetekhez képest. Természetes tehát, hogy a történeti-szemléleti vita vitákat indukál, s ezekben nincs joga egyetlen embernek — így az opponensnek sem — az utolsó szó jogát vindikálni magának. Az egyet nem értek mások hányada inkább abból fakad, hogy én úgy érzem: a kérdések, problémák egy körét nem elég alaposan, az összetevők, körülmények, relációk nem teljes körű figyelembevételével dolgozta föl a szerző. Nem részletezek minden olyan kérdést, amiben én másként vélek eligazodni, állást foglalni, mint Standeisky Éva, de néhányat — a tudományos korrektség, a munka és szerzője iránti tisztelet okán — szóba hozok.

Nem elég tiszta az *irodalompolitika fogalma* a disszertációban.. Igaz: a gyakorlatban az irodalompolitika címén ténylegesen keveredett könyvkritika és vezetői deklaráció, politikusi döntés és testületi állásfoglalás, de a történészi

távlat egyértelműbb differenciálást igényel. Annál is inkább, mivel — miként ezt maga a szerző is írja — 1945 és 48 között a két pártban nem született átfogó irodalompolitikai dokumentum. Ezek híján valóban „politikacsináló” szerepe volt a vezető, illetve a tekintélyes irodalmároknak, de talán nem annyira, hogy történetileg teljesen azonosítsuk velük az MKP és az SZDP irodalompolitikáját. Nagyobb hangsúlyt kellett volna tenni a „fordított”, az „alulról jövő” folyamatra is: a fiatal, kommunistává váló írók, kritikusok nemcsak, nem is elsősorban felsőbb utasításra, hanem az 1945 után megnyílt távlatok hitével, — később elemeiben mégoly utópisztikussá váló — lelkesedésükkel maguk is alakították, gazdagították ezt az irodalompolitikát. Az egyes sajátos fórumokra és szubjektumokra is nagyobb figyelmet szenteltem volna. Emellett jobban meg kellett volna húzni a sajátosságokat, a munkamegosztást, a különbséget jelző „vonalakat” a *tényleges politika* döntési síkjá, a *publicisztika és kritika*, valamint az *irodalmi-művészi terms* dimenziói között — mindkét párt, illetve mozgalom esetében. Ezért is érezném meggyőzőbbnek a cím némi módosítását: „Kommunista és szocialista irodalompolitikai törekvések 1945—1948”.

Jogos a két párt képviselői irodalomszemléleti, kritikai, politikai egyoldalúságainak szembesítése és kritikája. Olykor némileg sterillé és egyoldalúvá válik ez azonban, amikor eltűnnek a viták tágabb, a *munkásmozgalmon kívüli* keretei. Nem a hibákkal szembeni utókori tolerancia elvtelenné tágítását igénylem, de a korabeli évek keménysége, szigora funkciójának, jelentésének tisztább érzékeltetését lehetett volna elérni, ha az 1945—48 között nemcsak konstruáltan, hanem *valóban létező retrográd, konzervatív, reakciós nézetek* irodalompolitikai elágazásait, a történeti, szellemi kontextust is felvillantotta volna a szerző.

Az irodalompolitika fogalmának némi kevertsége magyarázza, hogy több esetben különböző mértékkel mér a szerző. *Kassák Lajos* baloldali, szocialista tevékenysége valóban megérdemli végre az elvszerű rehabilitációt. 1945 és 48 közötti kritikai és publicisztikai tevékenységét ugyanakkor nem lehet csak vagy elsősorban afelől megítélni, hogy ő elhárította magától a kommunisták által olykor mereven, szűkkeblűen igényelt aktuális politikai érzékenységet, hogy ezért s avantgárd vonzalmáiért állandóan támadták, s hogy munkássága végül is, évekre, igazságtalan, bürokratikus kizsárolásos áldozata lett. Ez ugyan jórészt és sajnálatosan igaz, de „ettől még” *Kassák* esztétikai-irodalmi nézetei tudományos, tehát kritikus eszmetörténeti minősítésre s nem pusztán megértésre jogosultak. Arról nem is beszélve, hogy *Kassák* korabeli „apolitikus” publicisztikája nagyon is át volt politizálva.

Hasonló — de ellenkező természetű — gondom van az 1945—48-as *Fejtő Ferenc* megítélésével. Nem hinném, hogy *Standeisky Éva* éppen rólam feltételezne valamiféle megrögzött, konzervatív *Fejtő*-ellenes beidegződést; talán van valami illetékességem, hitelem ebben az ügyben. Nos úgy érzem: a szerző — a felfedezés, a felismerés örömétől, lendületétől is hajtva — nem elég tárgyyszerűen értékeli e valóban értékes szövegeket. 1848—49 megítélésében például az általa írtaknál sokkal lényegesebb különbségek vannak *Fejtő* és a kommunisták között; az irodalmi-esztétikai írások számos — elvontan, ismeretelméletileg meggyőző — tétele pedig kitapinthatóan összeszővődik a kommunistákkal folyó direkt-indirekt vita érveivel, például *József Attila* oda-vissza-kisajátítása ügyében. Igazságtalanságokra hasonlókkal reagálva. Ettől még persze sok mindenben igaz, sőt reveláló lehet egy-egy *Fejtő*-írás, az is; de ha a kommunis-

táknál észre vesszük s bíráljuk az aktualitás érdekében tett historizálásokat, egyoldalúságokat, akkor ugyanezt tegyük meg vitapartnereiknél is. Fejtő Heine-könyvével kapcsolatban is ez a helyzet: ezért érzem — szintén — egyoldalúnak s főleg sterilnek azt, ahogy a szerző Lukács valóban sarkítottan egyoldalú Fejtő-kritikáját minősíti.

A disszertáció némelyik, számomra nem meggyőző tétele, megfogalmazása összefügg egy mélyebb — napjainkban sem lezárt — vitával, 1948—49 történelmi megítélésével. A párttörténeti kutatásokon belül sincs teljes egyetértés e tekintetben, még kevésbé a társadalomtudományok szélesebb körében. A marxista igényvel érvelők mellett szellemi életünkben hatnak olyan — olykor tudományos argumentációjú — nézetek is, amelyek egy meg nem valósult burzsoá demokrácia neoliberais alternatívája felől minősítik eleve negatívan e fordulatot. Ne tagadjuk: nem könnyű ezekről a kérdésekről nyíltan beszélni, hiszen 1948—49 megítélése nemcsak tudományos kérdés, érinti egyúttal az 1945 utáni négy évtized politikai és ideológiai legitimációját, az MSZMP stratégiáját is.

Mindezt tudva, s maximálisan tisztelve Standeisky Éva tudományos igényességét, politikai korrektségét, mégsem hallgathatom el, hogy némiképp egyoldalúnak, teleologikusan „lefutottnak” érzem az ő ábrázolásában az 1945—49 közötti fejlődést, illetve az 1947 utáni „eltorzulást”. Nagyon összetett, bonyolult, idősebb kortársainkat közvetlenül is érintő ez a kérdés, elég csak az Eötvös Kollégiumról, a népi kollégiumokról s az ún. ötvenes évekről, illetve az egész ötvenes évtizedről napjainkban is folyó burkolt-nyílt vitákra utalni. Úgy vélem azonban: a történetek utólagos szemlélése és a nemzetközileg valóban szükségszerűnek bizonyult dogmatizálódási folyamat sem indokolhatja a *szocialista építés stratégiájának realizálásán belüli alternatívitás* homályban hagyását, illetve a *post hoc, ergo propter hoc* hibás módszertan esetenkénti érvényesülését.

Az 1945—48 közötti vitákat számos esetben „előjelekként”, döntően a későbbi torzulások felől minősíti a szerző. Nem teljesen jogtalanul, a részt vevő személyeket illetően különösen sem. Csakhogy ugyanaz az élesség, ugyanaz a tévedés (s ezt maga is elismeri) mást jelent 1946-ban, 48-ban s 50-ben. Annál is inkább, hiszen például Lukács György valójában nem rendelkezett tényleges adminisztratív politikai hatalommal, míg Horváth Márton s Révai József igen, s így kritikai-publicisztikai érveik már eleve inkább „politikaiak” voltak. 1949 után pedig sajnos valóban bekövetkezett az irodalomkritika és az irodalompolitika rövidre zárása, az elvi vita adminisztratív eszközökkel való helyettesítése, a szövetségi politika bürokratikus eltorzítása.

Tévedett Lukács s más is az *Újhold* egészének minősítésében, de érveiknek voltak történelmi s aktuális igazságértékei is. Semmiképpen nem látok azonban törvényszerű kapcsolatot a — mégoly egyoldalú — kritikák s a lap felszámolása között. A fényes szelek *messianisztikus utópizmusának, szektárságának* és a *voluntarista szektárságnak* van kapcsolata egymással (személyekben is!), de tudományos-történelmi távlatból mégis *élesen megkülönböztetendők* érzem őket. Nem fogadom el, hogy B. Nagy Lászlónak a *Válasz*-ról írott éles kritikája, illetve a benne foglalt kommunista valóságértelmezés törvényszerűen megpecsételte volna az irányzat, a folyóirat jövőbeli sorsát. A szociáldemokrata baloldal Lukáccsal egyetértő, rá hivatkozó megfogalmazásai sem szükségképpen a „sorba való beállás” gesztusai, lehetnek egy önkorrekciós meggyőződés hiteles dokumentumai is. Déry Tibor „*A befejezetlen mon-*

dat"-ának ellentmondásos kommunista megítélésében sem az a lényeg, hogy — politikai, életmódbeli okokból — „Déryvel a problémák korábban kezdődtek”. A *post hoc, ergo propter hoc* problematikus módszerének egyik „legszebb” példája az az anakronisztikus mondat, amely az általam egyetértéssel idézett zárómegállapítások előtt szerepel: „A politika 1945—1947 között lényegében nem korlátozta a demokratikus művészi törekvések kibontakozását.”

Az 1948 előtt is jelentkező egyoldalú, szektás nézetek utólag persze könnyen minősülhetnek előjelekként. Egyes MKP-politikusoknál objektíve is; de semmiképpen nem annál a fiatal s középkorú kommunista, szociáldemokrata literátornemzedéknél, amely a jobboldallal szemben *valódi eszmei-politikai-kulturális csatákban* vett részt és valódi győzelmeket vívott ki s ért meg. A kommunista művelődéspolitikai egészen belül pedig maradandónak bizonyult 1948 utánra is a fő irány s vívmány; az iskolarendszer demokratizálása, a szellemi élet haladó, szocialista igényű átforgalmazásának elvileg-történetileg jogos („hivatalosan” csak 1949-től eltorzított gyakorlatú) stratégiája stb.

Lukács György korabeli nézeteinek, cikkeinek fő vonulatát (minden tévedése, egyoldalúsága, egyes értékekkel szembeni süketsége ellenére) én azért érzem pozitívabbnak a disszertációban érzékeltettnél, mert ő egy nem formálisan demokratikus, szocialista távlatú intézményrendszer és a korrekt elvi viták egységében, együttesében gondolkodott. Ez a politikai alternatíva elvileg nem mondott volna ellent az 1948-as stratégiai fordulatnak, a szocializmus építése felé való gyorsabb haladásnak sem. Ezt bizonyítják kitűnő 1948-as, sőt 1949-es cikkei. Nem a fékezés, a lassítás Lukács akkori fő érdeme; nem rá jellemző valamiféle belső ellentmondásos kettősség, hanem a stratégiai fordulatnak, a *fordulat évének* volt egy *belső kettőssége*, amelyből 1949 után sajnos a rosszabbik alternatíva intézményesült. De nem törvényszerűen, s főleg nem eleve láthatóan.

Aligha az volt a fő probléma, hogy a kommunista vezetők ingerültté lettek, amiért — úgymond — az irodalmi termés nem igazolta direkt politikai elvárásaikat. Hanem inkább az, hogy egyrészt nem ismerték fel a vélnél pozitívabb tendenciákat, másrészt, hogy utópisztikus elképzeléseik voltak a tudati-kulturális szféra átalakulásáról. De az igazi baj az volt — s ezt érzem a punctum saliensnek —, hogy az utópia és valóság szembesítésekor felfedezett távolságot nem az utópia realista meghaladásával, hanem a *valóságnak az utópiához való „igazításával”* vélték áthidalhatni. Így lett a marxizmus fokozatos térhódításával együtt elképzelt népfrempolitikából szektás torzulás, az MKP eredetileg — minden vitatható elemével együtt is — józan, felelős kultúrpolitikai koncepciójából bürokratizmus. Illetve: a marxizmus hegemoniája helyett adminisztratív kikenyszeríthetni vélt „monopólium”, a „szocialista irodalmi egység” helyett pedig minőségrombolás és a hegemoniát is aláásó válság, az 50-es évek derekára.

A Ständeisky Éva által is jelzett 1948 eleji, párton belüli viták, a radikálisabb kultúrpolitikai javaslatok 1948 májusi politikai bizottsági elvetése, az 1948-as Kossuth-díjak, Lukács György cikkei (mindenekelőtt *A magyar irodalomtörténet revíziója* s az egy évvel későbbi, *A marxista kritika feladatai*) számomra az irodalompolitika története felől is megerősítik azokat a történeti véleményeket, amelyek *valóságosan és szimbolikusan is megkülönböztetik 1948-at 1949-től*. A hibákkal együtt is történelmileg joggal vállalt stratégiai váltást, az MDP programnyilatkozatának fő vonulatát a mindebből nem törvényszerűen

rűen következő torzulásoktól — egyidejűség és egymásutániség bonyolult, sőt tragikussá váló összefonódásaként.

*

Ennyit a vitákból, amelyek már nemcsak Standeisky Éva kandidátusi disszertációját érintik és illetik, de amelyekhez e munka számomra sok elfogadható, s néhány nem meggyőző érvet egyaránt szolgáltatott. Nem vitamegjegyzéseim súlyának olcsó visszavonásával, az ellentétes kötőszavak kincstári használatával, hanem a könyvtanulmány tudományos alaposágának, a marxista szemlélethez méltó felelős kérdésésnek, a meggyőző válaszok és a továbbgondolásra készítő ajánlások igényességének az elismerésével indoklom, hogy Standeisky Éva számára a kandidátusi cím odaítélését javaslom.

